

המחזה-מעשה הברית ומשמעותו – פסוקים ז'-י"ז

פסוק ז פותח התגלות חדשה של ה' לאברהם שנפתחת בלשון מרוממת מאד, ומזכירה את הלשון בה נפתחים עשרת הדברות:

בראשית פרק טו: (ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּרֻכַּשׁ כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: שְׁמוֹת פֶּרֶק כ: (ב) אֲנִכִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים

שאלת אברהם- "במה אדע כי אירשנה?" – פסוקים ז'-ח'

ז. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּרֻכַּשׁ כַּשְׂדִּים לָתֵת לְךָ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ:

ח. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשֶׁנָּה:

תשובת ה' לאברהם- מעשה הברית, פסוקים ט'-י"ב, י"ז

נעיין בפסוקים ונבחן איך ענה ה' לאברהם על שאלתו.
ה' מצווה על אברהם לקחת בעלי חיים, לבתר אותם, ומתגלה לפנינו מחזה מעורר אימה:

- ט. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קַחְהָ לִּי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזֶל:
י. וַיִּקַּח-לוֹ אֶת-כָּל-אֶלֶה וַיִּבְתֵּר אֹתָם בְּתוֹךְ וַיִּתֵּן אִישׁ-בְּתָרוֹ לְקִרְאָת רָעָהוּ וְאֶת-הַצֶּפֶר לֹא בָתָר:
יא. וַיִּרְדֵּ הָעֵיט עַל-הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם:
יב. וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתִרְדְּמָה נָפְלָה עַל-אֲבָרָם וְהָיָה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶתָ עֲלֵיו:
יז. וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעֶלְטָה הָיָה וְהָיָה תִנּוּר עֶשֶׂן וּלְפִיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה:

המושג ברית נגזר ממעשה הזה. בימי התנ"ך מצאנו עוד אירועים של מעשי הברית שכללו חציה לשניים ומעבר בין החלקים. כמו בתיאור שבירמיהו פרק לד:

משמעות הברית – פסוקים י"ב-י"ז

עוד לפני שהתגלה ה' לאברהם, מצאו הפרשנים בתיאור המצמרר בפסוק י"ב רמז לתוכן הקשה של ההתגלות, שיבוא בהמשך.

יב. וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא וְתִרְדְּמָה נָפְלָה עַל-אֲבָרָם וְהָיָה אִימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶתָ עֲלֵיו:

רש"י [יב]: והנה אימה וגו' - רמז לצרות וחשך של גלויות:

גזירת הגלות – פסוק י"ג

לראשונה בתנ"ך אנו מתבשרים על כך שעם ישראל ייצא לגלות, וגזירה זו נגזרה כבר בימי אברהם אבינו.
על פי פשט הפסוקים, גזירת הגלות מוצגת כחלק מהמהלך האלוקי המתוכנן לעם ישראל מראש, ואין כל אזכור של קשר בין מעשיו של אברהם לגזרת הגלות לזרעו
המהר"ל (בגבורות ה' פרק ט) רואה את אברהם כדנ"א של האומה כולה. ולפיכך אם אברהם עשה מעשה אפילו קטן, שאינו אידיאלי, הדבר משפיע על כל ההיסטוריה היהודית. ובלשון המהר"ל: "חסרון בשורש [באברהם]" יוצר "חסרון בענפים".

יג. וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם יְדַע תֵּדַע כִּי-גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדּוֹם וְעֲנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:

רמב"ן: הסבר לקשר בין הגלות במצרים למעשיו של אברהם אבינו:

רמב"ן (בראשית יב, י):
...גם יציאתו (של אברהם) מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב (בפרק יב), עוון אשר חטא, כי האלוהים ברעב יפדנו ממות.
ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה.

ברית בין הבתרים כברית על ההיסטוריה של עם ישראל

בשורת הגלות מלמדת על ההיסטוריה הצפויה לעם ישראל.
איך גזירת הגלות תבוא לידי ביטוי בעתיד?

משפט ה' למשעבדי ישראל - פסוק י"ד

בפסוק יד ישנה הבטחה שה' ישפוט את הגויים שישעבדו את ישראל.
פסוק י"ד: **גַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרַי כֹּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל:**

רמב"ן [יד]: **והטעם** כמו שאמר הכתוב (זכריה א יד): "וקנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגויים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה" (זכריה א, יד)...וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור, וימררו את חייהם וחשבו למחות את שמם, חה טעם דן אנכי - **שאביא אותם במשפט, אם עשו כנגזר עליהם או הוסיפו להרע להם...**
וכן הכתוב אומר בסנחריב "הוי אשור שבט אפי" וגו' "בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו" (ישעיהו י, ה). ואמר הכתוב "והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו". ועל כן הענישו בסוף, כמו שנאמר "והיה כי יבצע ה' את כל מעשהו אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו" וגו' (שם י, יב)... והרב [הרמב"ם] נתן טעם בספר המדע (**הלכות תשובה ו, ה**):
לפי שלא גזר [ה'] על איש ידוע [שישעבד את ישראל אלא רק על העם המצרי]. וכל אותם [המצרים שהיו] המריעים לישראל, **אילו לא רצה כל אחד מהם - הרשות בידו, לפי שלא נגזר על איש ידוע.**

פסוק ט"ו: וְאֵתָּה תָּבֹוא אֶל-אֲבֹתֶיךָ, בְּשָׁלוֹם: תִּקְבֹּר, בְּשִׁיבָה טוֹבָה.
אתה אברם לא תראה כל זאת אלא תזכה להיקבר בשיבה טובה [מרמז שבנו ישמעאל יעשה תשובה לפני מות אברהם].

פסוק ט"ז: וְדֹר רְבִיעִי, יָשׁוּבוּ הֵנָּה: כִּי לֹא-שָׁלֵם עֹן הָאֲמֹרִי, עַד-הֵנָּה.
שלוש דורות יהיו במצרים והדור הרביעי ישוב לארץ הזאת, כי עד אז האמורי לא יחטא מספיק באופן שיגיע לו להיענש בשילוח מארצו.

כריתת ברית על הארץ - פסוקים י"ח-כ"א

· זו הפעם הראשונה בספר בראשית שבה כורת ה' עם אברהם ברית יש נחיצות רבה בכריתת ברית על הארץ דווקא עכשיו, לאחר שנודע לאברהם שעם ישראל יגלה מארצו.
נשים לב: לראשונה למדים על הגבולות הגאוגרפיים של הארץ – גבולות ההבטחה: מנהר מצרים ועד נהר פרת. וכן, על הגבולות האתניים שלה: עשרת עמי כנען המנויים בכתוב.